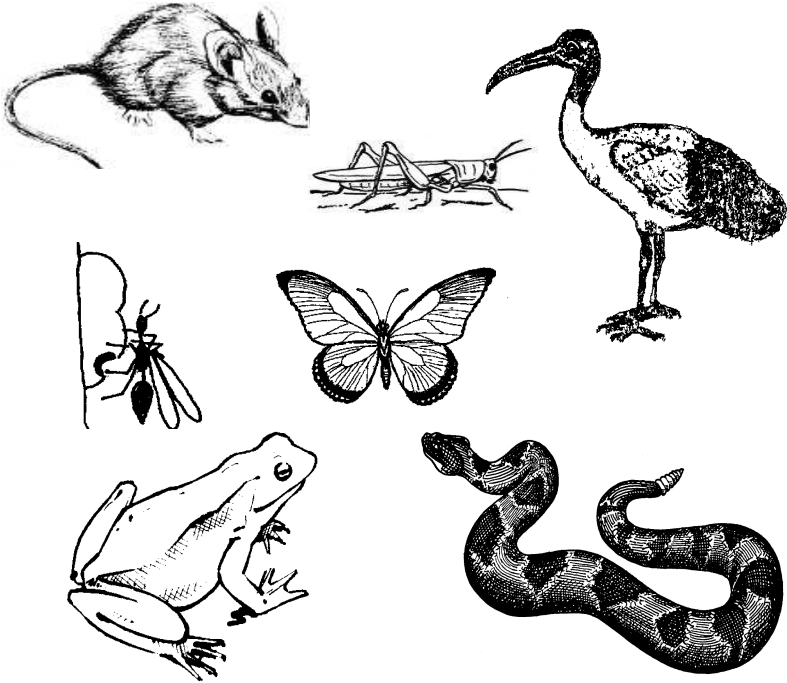

Namṅamire mbo nimiri tuu mbo

Les insectes et autres êtres vivants

Insects and other living things

Namṅamire mbo nimiri tuu mbo

Les insectes et autres êtres vivants

Insects and other living things

SIL Tchad

B.P. 4214

N'Djaména, Tchad

2017

Langue: massalit, parlée dans la préfecture d'Assounga à l'est du Tchad, et au Soudan, surtout dans l'Etat fédéral du Darfour occidental.

Titre en français: Les insectes et autres êtres vivants

Genre: Dictionnaire

Kanaa norgola wî (Rédacteurs) :

Juma Ibrahim Harun, Abderazik Mahamat Ahmat, Nuraddin Ahmat Abdalla, Ishak Kamis Mahamat, Gamaraddin Mahamat Harun, Abdelmajid Abdalla Sileman, Juma Adam, Angela Prinz

Suran̄ nena wî (Illustrations): Gamaraddin Mahamat Harun p. 12b; Youssouf Mbodi Wolli p. 28; Mahmut Attum Ali p. 33; SIL International Illustrations p. 14b, 19, 20, 23, 29, 30, 31, 37, 38, 39, 40, 42, 43; Kitab sede wara taṅa nî mbo kucice mbo p. 5-12a,14a; Douglas Kidillon (SIL PNG, used with permission) p. 21.

© 2017 SIL Tchad, B.P. 4214, N'Djaména, Tchad

1ère édition: 300 exemplaires

Kanaa

Kanaa ndâᅇa.....	4
Kucice.....	5
Dûri.....	15
Tûn.....	20
Arkoo.....	23
Âjĩᅇar.....	27
Nuᅇᅇuri.....	28
Joo aya nenee.....	33
Juce.....	34
Girenikar.....	37
Fatarnje.....	39
Taraᅇ.....	39
Ambukul.....	42
Kûᅇoo.....	43

Kanaa ndâṅa

Kitab gi hâbutoo sinaa mbo gani mo niye mbo dole fîr nige mbo saam ninda mbo jiya îni mbo mirsi îniṅa mbo nûre gi ye. Kitab gi ti nîyembo ndaṅ-ndaṅ te, tiro rakan gâr gena tene wî wo kosiṅ. Hâbii mîrnaṅa wî wo kâddur mundaṅa yagu kooy mundaṅde. In ken hâbuto kitab mo ninda wî molo tuu rok enti rakan gani kitabta îndinjari ilim kano njeben.

Dora kitab gi ta gu ka kâddusar nîkarisin modorona ye.

Internet mo minta gim ambarketi, kitabta tuu koy raketi:

kanamasaraka.wordpress.com

Kucice

Eleŋgi. Eleŋgi ti kôŋgi lo tiŋaa kura taŋa dûŋgi ye. Hâgudu guso ne ribi nundurnaŋ ribi nundurnaŋ nige gi ye. Joo taŋa du cukani ye. Hâgudu ti njâkal âdorok tarkan lamin

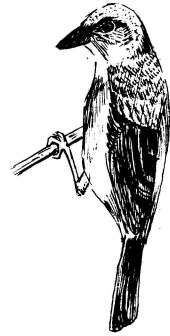
naŋ tine.

Agura. Agura ti dûŋgi lo gâlu jîsa ye, Hâgudu ti nîyembo saŋa ye. Yagu ti hâbutoo ka âdorok ela wo tarkan nulusi ye. Hâgudu agura tu du dûŋgi tinda ye, ilu du kûrbaŋgi uri ye.

Njim-njim. Kuci njim-njim ti dûŋgi lo kuro cukanŋi lo gâlu ray-ray ninda ye. Hâgudu ti mede-medeta nîŋ buraga de naŋe ye, hâgudu ti kana ta gi du kucice tuu nîŋa molo koy tilli ye.

Ndita. Ndita ti sina lo hilleŋ mbo madari mbo nîndinasi ye. Hâgudu ti suba ray-ray ninda mbo fur-fur ninda mbo kâw-kâw ninda mbo nene gi ye.

Julat. Julat ti kôṅgi lo kano dũṅgi ye. Hâgudu ti nîyembo neṅeṅe lo ôro tam se gu î nibinan margi gi kedem sâwije alendiye ru tîṅ ko surisin so tu nar kedem tundurucice.

Aṅoṅgorome. Aṅoṅgorome ti kôṅgi lo sina ye. Hâgudu kûrdu ganim mo dargo tarka gim de nige gi ye.

Ûr. Ûr ti kôṅgi lo hillem kûde de nûṅe gi ye. Hâgudu i kûrdi tîlem kâddur nîndinisi ye.

Gîndal-gîndal. Kuci gîndal-gîndal ti kôṅgi lo joo cukaṅgi ye. Ti erim de nîndinasi ye.

Jûrruṅgi. Kuci jûrruṅgi ti kôṅgi lo hâgudu, âturun taṅ saa mbo nûṅe lo, kûjo dũṅgi ye. Hâgudu kûrdi to du sîṅge firam nîbin mûgulo kano dîsir nene gu nige gi ye.

Sinin mâride. Kucice sinin mârideṅ i tuu ray-ray ninda ye, tuu du fur-fur ninda ye. Hâgudu ka Masaraa sinin mâride ru mirsi uruṅa gu tiro njiṅanan sininta mâri ṅunan lîte ru uruṅa ye, yagu inko yande. Hâgudu ti tûrtim âgu kûllaṅ kimiṅ nuṅe ye katir har noṅ.

Dabarak. Kuci dabarak ti kâw-kâw ninda lo kotu dûŋgi lo taŋ mo de kûri nige gi ye.

Njikiŋ-njikiŋ. Kuci njikiŋ-njikiŋ ti sefim kôŋgi lo kârifi tay ken ndû furngi lo kûnu dûŋgi nûkasi ye.

Nirrit. Kuci nirrit ti kôŋgi lo kûrdi tîlem kimiŋ kâddur nige gi ye.

Hamile. Kuci hamile ti kola lo sina ye. Hâgudu ti kasejem ganiî bûrace nîŋam de nîndinasi ye.

Dokomkomore. Kuci dokomkomore ti kola lo reŋi lo joo mbo kûjo mbo furngi ye. Hâgudu ti sîŋgo leŋen ôrom kûde kûrdu ken kimiŋ nige gi ye.

Guluŋ-guluŋ. Kuci guluŋ-guluŋ ti dûŋgi lo kosi furngi lo kuro cukaŋgi ye. Hâgudu i gani tîlem kâddur niyenise ye. I gani îndinasi wî madari kana mbo ida kâddunjar mbo ye.

Kuwaŋgi. Kuci kuwaŋgi ti koy guluŋ-guluŋ noŋ dûŋgi lo kosi furngi ye. Yagu ti kura ta dortola ye. Hâgudu kuwaŋ i kasem îndinasi.

Tûturut. Kuci tûturut ti kôŋgi lo kano furngi ye. Hâgudu ti koy madarim de tîndinasi.

Billiŋgi. Kuci billiŋgi ti rayŋgi lo mûgula lo kano koŋgi lo ndûkume ye. Hâgudu mariyaa wo nîyembo niŋa ye.

Kilkilaŋgi. Kuci kilkiŋgi ti koy billiŋgi noŋ rayŋgi lo hâgudu ti kuro cukanŋgi lo bisii niŋa ye. Hâgudu kâcamuu koy niŋa ye.

Dûr. Kuci dûr ti furŋgi lo kotu dûŋgi lo kûjo jîsa lo kuro dûŋgu cukanŋu nene gi ye. Hâgudu ti kimiŋ sona uraye-ken fir ken nelle nîkenda ye.

Jiray-jiray. Jiray-jiray ti kôŋgi lo dû-dû ninda ye, hâgudu ti taŋim kûde yoŋ ôro mo yoŋ kimiŋ nige gi ye.

Amar-amare. Kuci amar-amare ti kucice sina wî wo kîbu niŋa ye, hâgudu ti kucice tuu wî molo mûgula ye. Hâgudu ti lefet-lefet ke dole nucice ye.

Laŋgi. Laŋgi ti ruŋi lo kûjo koŋgi ye. Hâgudu ti nîyembo fir nige gi ye. Hâgudu ganim mo sûr târiŋan koy in tânarkacirinde.

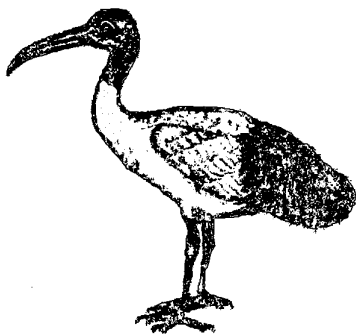
Koroŋgi. Koroŋgi ti ruŋi ye. Hâgudu ti koy laŋgi noŋ de nîyembo fir nige gi ye. Hâgudu ti laŋgi molo sona ye. Yagu ti nîyembo nilila ye.

Âriŋgi. Âriŋgi ti dûŋgi lo koti mbo joo mbo jîsa ye, hâgudu koti ta mbo joo mbo cukaŋgi ye. Hâgudu koti ta gîrfo cukaŋgu nene gi ye. Hâgudu ti kucicem kâddi ye.

Rôk. Rôk ti koŋgi lo afuraŋgi molo mûgula ye. Yagu ti afuraŋgi yande.

Kôronik. Kôronik ti kûrbati ye. Hâgudu guso nene gi ye, kana mbo joo mbo furŋgi ye.

Îd-îd. Îd-îd ti jîsa lo nefefer dûtoo dûŋgi ye. Hâgudu ti radtam kûŋoo no îndinasi.

Taramba. Taramba ti kû dûŋgi lo kûŋu jîsa lo kano nândurne ye. Hâgudu joo nagaramta nînibirna ye, saam nîdiriŋge gi ye.

Bat. Bat ti jîsa lo joo nagaramta nînibirna ye, hâgudu ti taramba molo mûgula ye. Ti koy saam nîdiriŋge gi ye.

Ârimbullet. Ârimbullet ti dûŋgi lo gâlu âbunati ye, hâgudu kuro du nîyembo cukaŋgi ye. Ti

malembo fir nige gi ye, kucice tuu non yande.

Tâkingi. Tâkingi ti âsidi lo joo furngi lo kano furngi lo nîyembo njuŋŋa ye.

Meŋgi. Meŋgi ti sîni ye. Hâgudu kûrdi to du sîngee mbo kâddu nige gi ye. Hâgudu kûrdi ta gu sînge cukaŋgim kaŋgi toyonditem nige gi ye, nelle lo koy nîjiri ye. Hâgudu ti kucice nî sultan te.

Misilim-misilim. Misilim-misilim ti âsidi ye. Hâgudu ti kimiŋ tuŋana-gim kokor nîŋ kimiŋ mbo sosom âdorok ela mbo kulusu nîŋge kimiŋ taŋa nindiŋa ye.

Mbasig. Mbasig ti âwundi-âwundi nûka lo kano furngi ye. Hâgudu ti koy kokor nîŋ kimiŋ niŋa ye.

Kotombo. Kotombo ti koŋgi ye. Hâgudu ti mbasig molo sina ye, yagu nefefer taŋa mbasig taŋa molo cukani ye.

Sallu-sallu. Sallu-sallu ti kôŋgi lo sina ye. Hâgudu ti sallu nige non ke dole yon nucice ye.

Daba. Daba ti koŋgi lo kotu furngi lo nefeferi reŋi ye.

Njilli-njillit. Njilli-njillit ti kuci sina ye,

hâgudu kimiñ taña ti târiim de nige gi ye.

Âñandalik. Âñandalik ti dûñgi lo kûñu jîsa lo joo cukañgi ye, hâgudu ti hillem sîñgee kâddusar mo de kimiñ nige gi ye.

Roko-roko. Roko-roko ti jîsa ye, hâgudu ti koy âñadalik noñ kimiñ hillem sîñgee kâddusar mo de nige gi ye, yagu ti nîyembo nîniñari gi ye, hâgudu ti gani de kâddur in inda ilim de ko ûyo îniñam arkoo nurnanje ila wo de niña ye.

Jogo-jogo. Kuci jogo-jogo ti dûñgi lo kuro cukañgi lo kano furngi ye. Hâgudu i gani tîlem kâddur nîndinasi lo tîle tîliñan kooy nôri ye.

Âmburcucuñgi. Kuci âmburcucuñgi ti fur-fur dû-dû ninda ye. Hâgudu ti kasejem nîndinasi ye.

Kiru-kiru. Kuci kiru-kiru ti kôñgi lo kûñu jîsa lo kotu keka lo joo cukañgi ye. Hâgudu ti kucice tuu noñ sîñgeem nuñugusinda ye, ñgo ru nuñugusinda yoñ? Ti kucice tuu wî noñ âdiñgasitu nenenda lo nuñugusinda ye.

Dûlluj. Âmbi dûlluj ti kôñgi lo mûgula lo kotu keka ye.

Gôg. Kuci gôg ti fur-fur dû-dû nindaye.

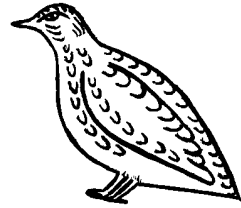

Fâki-fâki. Kuci fâki-fâki ti kucicem ti de nomoñe ye. Hâgudu ti reñi lo guso nene gi ye. Ti fâki ye, kana tinaña gu nîniñasinda ye, kanaa lar nige gi ye. Kimiñ du ôrom nige gi ye, hâgudu ôro ta kimiñ taña inda gu ka kar kûmaci mbo

indiñinan, ko sîngo nar ôrom njem nindige de sîngo ôro nûtturu rak lûtturañ kimiñ taña tulusi. Hâgudu sîngee tabasesina ila wo du ka dâwayta sîngee nîña ulusi.

Kûkañgi. Kuci kûkañgi ti kôñgi lo mûgula ye. Hâgudu i gani tîlem mbara lo niyenise lo madarim de nîndinasi ye. Hâgudu fîr ke kar sîngem uñuñan “Kûk kû kû kû kû” in nira ye.

Fire. Kuci fire ti kola lo tej-tejta nene gi ye. Hâgudu ti kañgi munje de tarin fîr ken ka wo nunurake ye.

Kaṅarbañgi. Kuci kaṅarbagi ti kôñgi lo reñ-

renta nene gi lo ganii tîndinasi wî eri mbo kûmaci nîña ganii mbo ye. Ti koy kiru-kiru noñ sîngem nuñugusinda ye.

Ndari-ndari. Kuci ndari-ndari ti rayñgi lo kano tilli ye.

Karaka. Karaka ti ray-ray ninda lo, kûjo mûgula lo kuro cukañgi ye.

Adardarañgi. Âmbi adardarañgi ti kôñgi lo gâlu dûñgi lo kano furñgi ye. Kedem taña sîngée sibinaam de kurdu ken nuduki ye.

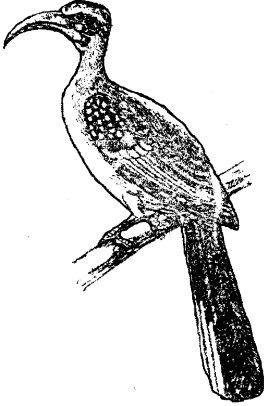
Kutufuruj. Kutufuruj ti kola lo dûni tej-tejta nene gi ye. Erim de tîndinasi.

Kidiye. Kuci kidiye ti âsidi lo andiyak tîñgi tendela nanna ye. Jiya to du kûmaci ndâraci nene ilam de nîndinasi ye.

Tôkkorok. Kuci tôkkorok ti kûrpati lo gâlu dûñgi ye, hâgudu ti kedem ganim mo de ken kimiñ nige giye. Malta gani tam munje wakan kîch nayawe ye.

Tilañgi. Kuci tilañgi ti riñi lo kano dûñgi lo cukañgi ye. Ti kimiñ wo ôrom nige gi ye. Hâgudu ti ûraña tûko koy rî ko kuy, hâgudu kori tûkan lâmdir

muta nîke gi ye. Hâgudu kârifi tûko koy rîtu ken tîke gi muta sa kâddi yen îya ru rî kanaḡ sa sona yen ko kârifu tîḡ tâlasire ye.

Tokomiḡi. Kuci tokomiḡi ti ruḡi lo kano furnḡu cukanḡu nene gi ye, ti koy tilanḡi nonḡ kimiḡ ôrom nige gi ye, yagu margi gi se gu kedem mbo gê de ôrom kûde lendeḡ âgu ḡêtu tûḡji to de telen, kedem ila fikiḡiḡ kimiḡ fir nenti û-ken telendeḡa ilu tarminin kimiḡ mbo tîḡi mbo înjari ye. Hâgudu âgu ôrom lendeḡ tilisi ilu didiḡi uriye.

Dâburne. Dâburne ti dûḡi lo kûjom guso nene gi ye, ka tiro “Dâburne gînak ken!” ira ken wâri indana gim gînak nigegi ye.

Kûri-kûri. Kûri-kûri ti âsidi lo nefeferi mbo joo mbo kooy nînibirna ye. Ti kuci yande, yagu fir nigem ti de kimiḡ ḡuḡe ye, kedem nundukinda ye. Hâgudu kâciḡ nene gi ye.

Dûri

Dûrgi sarraba. Sarraba ti dûrgi dûngi sina lo ase kûjom nuŋ njîrim naŋe ye. In ken ka wo âsuri nda niŋa ye.

Sûsaŋgi. Sûsaŋgi ti dûngi lo sina ye, hâgudu ti sîŋgee fere wo tarkan âgu kûllaŋ lay nan sôgu nuduki ye.

Dûrgi. Dûrgi dûngi gi ti taŋ mo kûde de nîndinasi lo binijem tayan nefere ye, hâgudu ti dûrii tu wî molo mûgula ye.

Kîki. Dûrgi kîki ti kôŋgi lo tûruŋ-tûruŋa lo waŋaŋan âsi ru nigegeye, hâgudu oŋgoŋgore ken koy nûrendaye.

Wâci-wâci. Dûrgi wâci-wâci ti kôŋgi lo kûm hâbuto ruŋgul in îbinin ninjenise ye, hâgudu ganii tîndinasi wî du aŋundii mo de ye, hâgudu ti dûrgi kîki mbo nûneye.

Abojoron. Dûrgi abojoron ti dûngi lo âŋii malta nîŋa mokoro ŋgoŋgoro nîge âguu kûllo nimisi ye. Âŋi timisiŋa ilim kedem cican telen kimiŋ fikiniŋ âni ilu no indede kârifi kar ganu sîlla tûs-ken înjari.

Eceke. Dûrgi eceke ti furngi lo dûni tej-tejta

nene gi lo arkan̄ koyee mbo gonjaa koyee mbo de ɲo n̄indinasi ye.

Ḡiriri. D̄urgi ḡiriri ti k̄oŋgi lo k̄uɲu m̄ugula lo asee koyee mbo k̄aɲaɲari mbo ɲo n̄indinasi ye, yagu ti maldi ye, mal toŋ kaŋgi yoŋ t̄ikal kede ɲ̄eti mbo tindinanan tayawe.

Akurndale. D̄urgi akurndale ti k̄u furŋgi ye. H̄agudu ti arkan̄ n̄iŋ koyee mbo gonjaa n̄iŋ koyee mbo niɲaye.

Atim ndet. D̄urgi atim ndet ti d̄uŋgi lo mbeleta lo nomoŋe ye. Îbinan ndet-ndet in nira ye.

B̄uŋ-b̄uŋ. D̄urgi b̄uŋ-b̄uŋ ti furŋgi lo k̄ujo d̄uŋgi ye. H̄agudu ti s̄iŋgee achabar mo n̄indinasi ye.

B̄uŋ-b̄uŋ doŋga. B̄uŋ-b̄uŋ doŋga ti d̄uŋgi lo b̄uŋ-b̄uŋ furŋgi gi molo sibina ye.

D̄ukuruk. D̄urgi d̄ukuruk ti k̄oŋgi lo k̄uɲu m̄ugula ye. H̄agudu gani lâbukam âbiim de lay kimir n̄indinasi ye. Âbiim laca ta gu b̄isar de naci ye.

Afiŋe. D̄urgi afiŋe ti k̄oŋgi lo gani t̄ilem k̄addur ɲ̄ugul cerkeri koyeem n̄indinasi ye.

Ḡuɲati. D̄urgi ḡuɲati doŋgi lo sina ye, h̄agudu ti kusaŋ t̄ukan wasu furŋgu nigege lo f̄ir

tenan wenek-wenek! in nige gi ye. In ken tiro mirsi taŋ tuu wasi-wasi uriye.

Ite. Ite ti furngi lo aseem lûnan, asee no nîndinasi ye. Hâgudu sôgim koy tûne.

Dillingi. Dillingi ti dûngi lo mûgula ye. Hâgudu tu du kola lo sibina ye. Ti ganii tîndinasi wî fîlta jûrumta enam tîndinasi, hâgudu taŋ mo kûde tîndinasi.

Amoŋgi. Amoŋgi ti ganii mbara ye. Tu dûngi lo furngi mbo kâdamula lo mûgula ye, hâgudu tu du kôŋgi lo sona ye. Alinji buraga de niŋa ye. Hâgudu isa îniŋa yoŋ îjar îniŋa yoŋ kaŋgu fîs enan ândurtu nigeye.

Ŋgir-ŋgir. Ŋgir-ŋgir ti kôŋgi lo sîŋgee kûroo mbo siriri mbo wâkit sefi tûka ilim nîndinasi ye. Njiiit! ru lôru nîndinasi ye.

Sone. Dûrgi sone ti tôfoje mbo araye goŋ mbo de nîndinasi ye. Hâgudu inta wo njan injiŋe ye, hâgudu i kôni ye.

Gerra. Dûrgi gerra ti âsidi lo ka joo nîchachi ye. Hâgudu ti tîchan joŋi ŋagaram ilu kerernu nefere ye. Hâgudu ti ganii tîndinasi wî kârfari sîŋgee niŋa

mo ye.

Kulle-kulle. Dûrgi kulle-kulle ti dûngi lo kûdoom de nîndinasi ye. Hâgudu saam dole ɲari nisari gi ye.

Kôk. Kôk ti kôŋgi lo fir nige gi ye. Hâgudu ti aniŋaa mbo filta mbo naŋe ye.

Madasir. Ti furngi lo sina lo ganii rekejem de nîcharigiye, hâgudu ti tîchari wî du mar-maraŋ mbo dûmi mbo de nîcharigiye.

Añiŋgi kôŋgi. Añiŋgi kôŋgi gi ti kôŋgi lo kam de nîndinasi ye.

Añiŋgi rayŋgi. Añiŋgi rayŋgi gi ti rayŋgi lo kûjo furngi ye. Hâgudu ti ganii tîndinasi wî du abbakanaŋ mbo, âñii sule warina mbo, hâgudu sede dabe nîyaa mbo nîndinasi ye.

Añiŋgi fâlfaliye. Añiŋgi fâlfaliye ti kôŋgi lo madarim ganii rûkkam de nîndinasi ye. Hâgudu ka sam ûsuran̄ koy nîcharigiye.

Añiŋgi mîsigiriŋgi. Añiŋgi mîsigiriŋgi ti furngi lo siŋa taŋ koŋgi ye. Hâgudu ganii tîndinasi wî du berim de heluŋ nîndinasi ye, hâgudu ti nîyembo beri wo nîchachi ye.

Añiṅgi dôro. Añiṅgi dôro ti kôṅgi lo kâddi lo kûjo furnḡi ye. Hâgudu ti waram de heluṅ nîndinasi ye.

Añiṅgi surreta. Añiṅgi surreta ti rayṅgi lo dû-dû nindaye. Hâgudu ti kârifim de nûṅe gi ye, hâgudu ti malta nîchachi ye.

Añiṅgi amara. Añiṅgi amara ti rayṅgi lo reṅ-reṅta nene gi ye. Hâgudu ti aṅiṅ tuu wo kôdil luy taṅi tam naṅ niṅa ye.

Añiṅgi misimisiṅgi. Añiṅgi misimisiṅgi ti furnḡi lo sibina ye. Hâgudu ṅêti jumma nûka ilim nîndinasi ye.

Añiṅ amimiyaṅ. Añiṅ amimiyaṅ i koni lo gani tîlem kâddur nîndinasi ye. Hâgudu i kaṅgi ba tiye-ken kaṅgim munje karu ṅûm in ken nûrci ye.

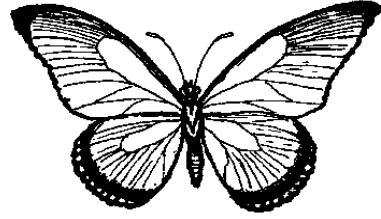
Anjulgi. Anjulgi ti kôṅgi lo jo cukaṅgi lo kano cukaṅgi ye, hâgudu ti ka wo nîchachi ye. Ba kaṅgu tîchan nânasinjari ye.

Anjulgi ṅimiti. Anjulgi ṅimiti ti jesa lo anjulgi tu gi noṅ de nîcharigiye. Yagu ti nôrinda ye, ti nîyembo sina ye.

Anjulgi jîm. Anjulgi jîm ti anjulgi kôṅgi gi

molo kâddi ye. Hâgudu ti madarim de nîndinasi ye.

Âfurfuraŋgi. Âfurfuraŋgi ti reŋ-reŋta nene gi ye. Hâgudu ti nîyembo nomone lo ganii buraga nîŋa mbo sasi nîŋ ganii mbo ŋono nîŋugusi ye. Hâgudu ndû tam hâbii tuu sôgi mbo nîno nenegiyeka kaŋgi kîbin koroo tûkan-kede kano fut tenan kano tobote.

Tûŋ

Mûrmuŋak. Tûŋi mûrmuŋak ti bîjim nîndinasi ye, hâgudu ti jîsa mûgula lo kûjo furŋgi ye.

Mârmiyak. Tûŋi mârmiyak ti taŋim kûde nîndinasiye, hâgudu ti kola lo sîgiri ye.

Aŋarŋaraŋgi. Tûŋi aŋarŋaraŋgi ti kôŋgi lo siŋaa sîgir in nene gi ye, hâgudu lûna ta gi du ûraŋa nûne ye. Hâgudu ŋêti ta du arkaŋ mbo hâbutoo kasaw de fayit niŋaye.

Sendeli. Tûŋi sendeli ti dûŋgi lo keka ye. Sene sa kâddi tûka gim tûne. Hâgudu ti sîŋgee kûrom de lûnan nîndinasiye. Hâgudu ti tûnanu

gosiŋte gi du kori ye, ti gani tîlem kâddur nîndinasi ye.

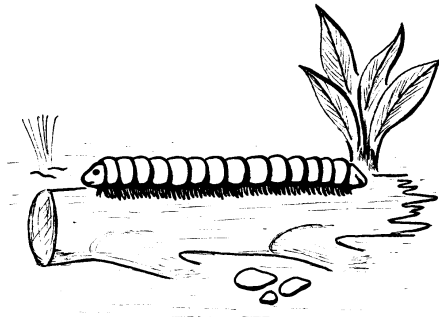
Tûrmuŋukut. Tûni tûrmuŋukut ti sûni lo târii njoromim de tûne, hâgudu tiro jôci njoromi mbo gê indinanan tayawe.

Medelgeni. Tûni medelgeni ti sîŋgee gindaam nûnegi ye. Ti dûŋgi ye, hâgudu kûm ârcii nene gi lo mûgula ye.

Mûtuturu. Tûni mûtuturu ti kûnim de nîndinasi ye, hâgudu ti lûnar kâddur tûkan âni mbo gê koy nînjari ye. Hâgudu kaŋgi yoŋ mal toŋ tiro nene gi tumurasirende.

Dârruŋgi.

Tûni dârruŋgi ti dûŋgi lo cukaŋgi lo joŋii kâddur nene giye. Hâgudu tiye-de ûkuŋaŋan nûntuŋguri ye.

Koŋene. Tûni koŋene ti furŋgi lo joŋii kâddur in nene gi lo iraraŋ kanaam gani tîlem kâddur nîndinasi ye.

Tûni asee nî. Tûni ase ta ti kôŋgi lo siŋaa nene gi lo ñimbiraŋi mbo nûne ye. Ti asee numa ila wo lûluŋo ño nuduki ye.

Dômolmolonŋi. Tûni dômolmolonŋi ti furŋgi lo kamii jillati lo jonii kâddur in nene giye. Hâgudu ti bîye lo ka wo koy nîchachi ye.

Dûduŋgi. Tûni dûduŋgi ti dûŋgi lo siŋaa nene gi ye. Hâgudu ti ganii tûne wî du baraa mbo kûŋoo mbo sosom mbo lûnan ño nîndinasiye.

Tone-Tone. Tûni tone-tone kôŋgi lo ganii erim âgu kûllaŋ nîndinasi ye. Hâgudu âgum tinde-de mal kar âgu tam tisiŋan jonu tone, in ken tone-tone uri ye.

Abirsiliŋgi. Tûni abirsiliŋgi ti furŋgi lo dûŋgi mbo kâdamula ye. Hâgudu ti ase golomim kâddur tîran nîndinasi ye, hâgudu kura ta du sîmbirki ye.

Arkoo

Ŋor-ŋore. Arko ŋor-ŋore ti sūni lo sīŋgee koyee niña ye. Hâgudu kusaŋ gani tîlem kâddur de niyegiye.

Niŋil-niŋila. Arko niŋil-niŋila ti arko kôŋgi lo kamii jillati ye. Hâgudu ganii tîndinasi wî berte gon mbo tatarta mbo hâgudu ganii târii nene wî mbo ye. Hâgudu ti ŋamu kâddu nenegiye.

Gunjak. Arko gunjak ti kola lo ŋor-ŋore nanna ye. Ganii tîndinasi wî du tatarta madari nîŋa mbo hâgudu kori asee idibake ilam koy tîndinasi, ti koy ŋamu kâddu nenegiye niŋil-niŋila noŋ .

Dûbuj dokoro. Arko dûbuj dokoro ti kûjo tilli lo ndû to mûgula lo kûnu fâk-fâka ye, ti fîr geya ta gu lâmu-de nâbasi ye. Ganii eri mbo kojjomor nîŋa mbo de nîndinasi ye.

Masarre. Arko masarre ti jillati lo gunjak nanna lo ganii tîndinasi wî madari mbo ganii kâcamuu nîŋa mbo idaa kâciŋ mbo de nîndinasi ye.

Kumba. Arko kumba ti kola lo ŋor-ŋore

nanna lo ti koy ɲor-ɲore non ɲani tîlem kâddur niyegiye. Arko gi ti darta kâddur namalanje lo telle dar mo taran, tâlandir-kede sîninta kâddur de tûnɲe. Donokta kâddur ûnanan ka wo kasaw molo îndinji.

Âdil-âdile. Arko âdil-âdile ti âdileem de nîndinasi ye, hâgudu ti âdilee mbo nûne ye. In ken âdil-âdile uri ye, tiro ka injinenda ye.

Njille. Arko njille ti reɲi lo jillati lo ti kori de nîndinasi ye, ganii tîndinasi wî madari mbo bûrace mbo ye.

Simiye. Arko simiye ti rayɲgi lo niɲil-niɲila molo kâddi ye, hâgudu kura ta du cukanji ye, ti kotu keka lo kori de nîndinasi ye. Tiro ka nîyembo ɲono injiye ye.

Gâmbuɲe. Arko gâmbuɲe ti kola lo kamii jillati ye, ti kotu âgogok mbo nûne lo ti keka ye, hâgudu arkoom ti de mûgula ye. Hâgudu keka ira gi ti kotim suba nâmalanjiirna but-buta nenegiye.

Garfandiɲndiɲ. Arko garfandiɲndiɲ ti koy sutu gâmbuɲe ta lo ti margi ye, ti gâmbuɲe mbo nûne lo ti gâmbuɲe molo nderɲ-nderɲa ye.

Dîri-dîri. Arko dîri-dîri ti cukanji lo joo koy cukani nene gi ye. Hâgudu ti kû dîrim nene lo kûjo tilli ye. Ganii tîndinasi wî du kârifim kasejem bûra ninda ilam nîndinasi ye. Hâgudu ti suba gani tinda ili mbo de nûne ye, kônji mo yan du ti kônji ye, raynji mo yan du raynji ye.

Bûra. Arko bûra ti koy dîri-dîri noŋ gani tinda gi mbo nûne ye. Ti niŋil-niŋila molo kâddi ye, ganii tîndinasi wî erim de kâddur tîndinasi. Hâgudu ûraŋtiro kâddur tûnanan ka wo kasaw molo tîndiji ti koy kumba donok noŋ de.

Kûmaci-kûmaci. Arko kûmaci-kûmaci ti kônji lo dûbuj dokoro mbo nûne ye, ganii tîndinasi wî kûmaci mo ye, in ken tiro kûmaci-kûmaci uriye. Hâgudu ti dûbuj dokoro molo fîr nigegeye.

Ŋgû-ŋgû. Arko ŋgû-ŋgû ti sîni lo mûgula ye, hâgudu ti sininta kâddur ŋun ŋun nêri ye kumba noŋ de ye. Hâgudu ti tinda-ken joo taŋa mbo ûyo fut fut in nîrarigiye, hâgudu gâlim du siŋaa nenegiye.

Tîri-tîri. Arko tîri-tîri ti kônji lo nûr-nûr na ye, hâgudu ganii sîngee tîriŋ inda ilam de kâddur nîndinasi ye.

Isaber. Arko isaber ti kôngi lo ti de arkoom sibina ye, hâgudu ti ñerem tûkan ganu fet ken lay kîmisernu nûñunje gi ye.

Hawa tûru (bede-bede). Arko hawa tûru ti kôngi lo ñur-ñur na ye, ti niñil-niñila mbo nûñe ye.

Bo. Arko bo ti rayñgi lo dûni tej-tejta nene gi ye. Hâgudu ti âwurtam madari kanaam de nîndinasiye. In ken ti chetta wo wanarcanan koy niña ye.

Âdar wâlak-wâlak. Arko âdar wâlak-wâlak ti rayñgi lo ñur-ñur mana ye. Hâgudu ti fîr tenan koy dûruj ken tâbasin âdar-wâlak-wâlak uri ye.

Ûse-ûse. Arko ûse-ûse ti kôngi lo ñur-ñur mana ye, hâgudu ti ganii ûse nîñam nîndinasi ye. In kenu ûse-ûse uri ye.

Nisii gada. Arko nisii gada ti sûni lo bûra nana ye, ti ganii tîndinasi wî du kaseje mo ye.

Âgogok. Arko âgogok ti kola lo gunjak mbo nûñe ye, ganii fârawiñ mbo kaseje mbo sîñgee mûriñ mbo nîndinasi ye.

Dûbuj-karta. Arko dûbuj-karta ti kola lo kôni tâbak-tâbakta nene gi ye.

Bôrro. Arko bôrro ti kola lo ɲatɪna-ɲatɪna
nûka ye, ganii tîndinasi wî madari mo ye,
mûgulkandi ta du masarre nana ye.

Âjɪŋgar

Âjɪŋgati furŋgi. Âjɪŋgati furŋgi gi ti sina lo
malko kîch fariŋ laŋo niyeniseye, hâgudu ti ka wo
koy nîchachiye, hâgudu ti malko tîchan ndûm taci.
Tayan malko tunulunji.

Âjɪŋgati kôŋgi. Âjɪŋgati kôŋgi ti mûgula lo
malta wo fariŋ nîyembo naŋe ye, hâgudu mal
nîyembo numure ilu haju nenendaye, mal bere ilu
de nîchachiye.

Dalam. Dalam ti kôŋgi lo sina lo sogoyosi
kokor nîŋam lûnanu kokor wo kîchachu kâddi
nûkasiye, hâgudu ti mal toŋ kaŋgi yoŋ tarkan koy
tîchachi.

Bârkut. Bârkut ti furŋgi lo karaŋ ka ibise
ilam lûnan fariŋ ka nîŋa naŋe ye.

Âkiŋgi. Âkiŋgi ti jîsa lo kam nûnegiye,
Hâgudu ka wo kîchachu fariŋ naŋe ye.

Kutur. Kutur ti dûŋgi lo ganim mo naci ye,

hâgudu ti koy ka wo nîchachi ye.

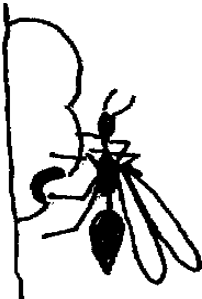
Dikimbit. Dikimbit ti kôngi lo kokor nî ndûm de nîndinasi ye.

Nuŋŋuri

Ñilliŋ dîrijaŋa. Ñilliŋ dîrijaŋa ti dûŋgi ye. Hâgudu ti ganii tîndinasi wî bûbayeŋ mbo taŋ nîŋ sûsi mbo tôfoje mbo hâgudu sîŋgee nûkki mbo de taŋ ken nîndinasi ye. Hâgudu kaŋgi yoŋ mal toŋ toŋnonan nîyembo nîyarigiye.

Ñilliŋ furngi. Ñilliŋ furngi gi ti furngi de ye. Hâgudu ti koy ganii dîrijaŋa tîndinasi ila nîŋ kawam de nîndinasi ye. Hâgudu ti koy guŋŋuriya ta gi nîyembo nîyarigiye.

Ñilliŋ koŋi. Ñilliŋ koŋi gi ti kola lo riŋ-riŋta nene gi ye, hâgudu ti sona ye, sonkandi to du tîniŋgi molo sona ye. Ti du jiya ta gi sîŋgee tîriŋ mbo achabaŋ mbo cerkeri mbo de heluŋ nîndinasi ye.

Aburŋgula. Aburŋgula ti dûŋgi ye. Hâgudu ti ganii kimiŋ tuŋe wî du taŋ bûbubayeŋ mbo sîŋgee mbo ilam

wardu naŋ kîman kimiŋ nuŋe ye. Hâgudu ti ŋaŋan nuŋŋuri gi ye.

Aburŋgula. Aburŋgula tu du aŋundu nûlle ye. Hâgudu ti fur-fur ninda lo kuram rayni mbara nenegiye.

Aburŋgula njindi-njindi. Aburŋgula njindi-njindi ti dûŋgi lo joo rayŋgi ye. Hâgudu ti kârifim kûdo nîŋ ganiim de nîndinasi ye.

Aninit. Aninit ti dûŋgi lo ŋefefer kûde dol kola ye. Hâgudu ti sîŋgee gafalta mbo baraŋgaŋ mbo âdilee nuburuŋaa mbo de leŋo nîndinasi ye. Hâgudu ti âbunatu kirimo medegeŋi noŋ iŋo nigegeye.

Tîniŋgi. Tîniŋgi ti kola lo ŋefefer kôŋgi ye, ti ŋamu kirimo nigegeye. Ŋami ta gu du ôro mo yoŋ tôfo mo yoŋ gani nuŋuŋa mo yoŋ hâgudu, mâmun sîŋgem dole unduŋa mo yoŋ nigegeye. Hâgudu ŋami to awulni ru ŋaŋan ka noŋŋe ye. Hâgudu ŋami mbo kedem mbo gani tîlem de nigegeye. I gani tîlem kâddur nîndinasi ye, hâgudu dalo koy ene.

Ŋgolle. Ŋgolle ti koŋgi ye. Hâgudu ti ŋami

to du aṅundim de nigeḡiye. Hâgudu ṅami ta ti nîyembo kirima yen ka ṅoṅo kûllo ndosiro ina ye. ṅolle ti aṅundi mo de ye.

Mbâmbi. Mbâmbi ti koṅgi lo ṅolle molo kâddi lo tîṅgi molo du sona ye. Mbâmbi ti gani mo âgu dilaṅu reko kûllaṅ kûde ṅamu nigeḡiye. Kaṅgi ṅami to ninde gi âgu kûllo de kâduṅ molo yoṅ ḡîre molo yoṅ sûr narku tulusi.

Mismisiṅgi. Mismisiṅ i doni lo ṅefeferi jesa ye. Gani tîlem kâddur nîndinasi ye.

Medegeṅi. Medegeṅi ti kâw-kâw ninda ye, ti mismisiṅgi mbo nûṅe ye. Hâgudu ti sîṅge ôrom kûde ṅamu nigeḡiye, hâgudu ṅami ta du nîyembo kirima ye.

Tîriṅgi dîrijaṅa.

Tîriṅgi dîrijaṅa ti dûṅgi lo mûgula ye. Hâgudu ti ganii tîndinasi wî kârfari mbo tôfoje mbo dûkdukta dee nîṅa mbo de nîndinasi ye.

Hâgudu ti kaṅgu toṅṅonan tuu tayawe .

Tîriŋgi rayŋgi. Tîriŋgi rayŋgi gi ti koy dîrijaŋa noŋ mûgula ye. Hâgudu ti koy ganiî dîrijaŋa tîndinasi wîm de nîndinasi ye, yagu ti taŋ mo koy nîndinasi ye.

Tîriŋgi neŋŋeti. Tîriŋgi neŋŋeti ti tîriŋgijem ti de sina ye. Hâgudu ti ganiî tîndinasi wî filta dûrta mbo jûrumta ena mbo, hâgudu baju farach enan dîsir dollo lay nîndinasi ye, hâgudu taŋi taŋ karkaram sob ken nîndinasi ye. Hâgudu tîriŋgije tuu ila nîŋ kimiŋ sona ila koy neŋŋeti uri. Yagu neŋŋeti gi sonkandi ta gi anab te ti koy ray-ray ninda ye.

Âtiye. Âtiye ti dûŋgi lo gîre giri-girika ye. Hâgudu âtiye gani tîlem kâddur nîndinasi ye. Hâgudu asee ûyen tinaŋan ŋgur nelle yan koy ko kul têri. Hâgudu âtiye ti bûrtu tîlo de niye gi lo hâbutoo wanara wî wo kûlo tige. In ken sene sereme tûka mbo, hâgudu wâci tûka mbo ka kûllo inaye. Hâbi nar taŋi înim wandaya ilu îndiŋarto îya ru nurkan nîŋarndito ken ilisi. Hâgudu sa kar sîlla tûsan du ndîŋar sîlla nûka wî wo wândajiniseye.

Âbiriŋge. Âbiriŋge ti dûŋgi lo âtiye molo

sina lo ti nuṅṅurigiye. Hâgudu n̄ēti ta gi du hâbuto ganim mo nuduyna wo de niṅa ye. Hâgudu gani ti t̄ndinasi w̄i heluṅ taṅ goṅ mo de ye.

Adiringe. Adiringe ti furṅgi lo âbiringe molo sina ye. Yagu adiringeta i d̄usuṅ kâddur ye. Hâgudu adiringeta i ganii n̄amii n̄iṅa wo de n̄iyembo noṅṅoṅe ye. Hâgudu i tuu nuṅṅuri tuu du n̄ichariye.

Aboronge. Aboronge ti koṅgi lo âtiye molo m̄ûgula ye. Hâgudu gani ti t̄ndinasi w̄i madari kâciṅ mo de ye. Hâgudu n̄ēti ta gi du uruṅi de ye.

Înje-înje. Înje-înje ti d̄uṅgi lo aboronge nanna ye. Hâgudu ḡire ndendeṅa lo tiye ken kuro dole tamina-kunuṅ de niyegiye. Hâgudu ti n̄iyembo celcela ye.

Kôyol-kôyole. Kôyol-kôyole ti furkandi to kola ye. Hâgudu ti hâbutoo kirimaa de noṅṅoṅe ye.

Abayase. Abayase ti kôyol-kôyole mbo n̄iṅe lo, madarim moṅgetam dole m̄ûkul n̄indinasiye. Hâgudu ti ûkuṅaṅndan ka wo naṅayenda ye.

Ârkum. Ârkum ti âbiringe de lo kori t̄u-ken nurguluṅi ye. Hâgudu guṅṅuriya ta gi du âbiringe ta molo n̄iyarigiye.

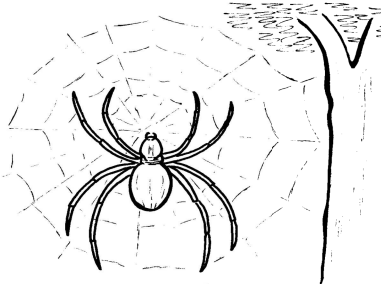
Dana-dana. Dana-dana ti âtiye mbo nûne lo kodo, kuram kôngi ye. Hâgudu jiya to du filaltam târii goṅ mo nîndinasi ye. Burti tîle tiye ilu de niye ye. Ûyom niye gi tusulan koy, kooy nucice ye.

Âti-âtiye. Âti-âtiye ti dũngi lo âbiringe molo mugula ye. I koy adiringeṅ noṅ taṅu sono ken nîndinasiye.

Alalama. Alalama ti koṅgi lo kûnu doṅgi ye. Hâgudu ti koboseṅ nîmegiye. Kobosa ti aṅundi noṅ ye, yagu ti aṅundi molok sona ye.

Uruṅi. Uruṅi ti kola ye. Hâgudu ti taṅ wo kurnaṅ niṅa ye. Hâgudu ûraṅa tûka sa fîs tenan kurnaṅ târii wo niṅaye.

Îrgiye. Îrgiye ti fur-fur ninda lo kûjo mûgula ye. Ti uruṅi molok alalama molok îrgiye kâddi ye. Hâgudu taṅi to du cukaṅgu nîme gi ye. Taṅi ta ilu aṅundi uriye.

Joo aya nenee

Ṃabur-Ṃabure.

Ṃabur-Ṃabure ti koṅgi lo

kano furŋgi ye. Ti gorte-gorte molo kâddi ye.
Hâgudu ti nîyembo celcela lo tiŋa du nûrum in nene
gi ye.

Gorte-gorte. Gorte-gorte ti kôŋgi lo ndû ta
molo âŋarii ndîŋjaru hâbutoo norte ye yagu gorte-
gorten̄ tuu koy indaye.

Nisi-nisi. Nisi-nisi ti gorte-gorte mbo nûŋe lo
ti borom âgu kûllaŋ, âgu ta kana gu âŋari mbo âbii
mbo korton nindîŋikiye.

Âsursuraŋgi. Âsursuraŋgi ti kola lo celcelo
niŋarigi ye, hâgudu nîcharigiye. Gorte-gorte mbo
nuŋe lo gorte-gorte mo lo kâddi ye.

Ŋâri-ŋâri. Ŋâri-ŋâri ti âsursuraŋgi mbo
nuŋe. Ti fûrŋgi wîr! te.

Juce

Kûtune. Ju kûtune ti kôŋgi lo mûgula lo kûre
nanna ye. Hâgudu madarim de nîndinasi ye. Hâgudu
i iye ken gani tîlem kâddur niyenise ye. Hâgudu inta
mano tîlo cumaŋ neteŋan i kooy nâŋabati ye.

Melle-melle. Ju melle-melle ti âsidi lo siŋaa

taña ârcii de ye. Hâgudu ti waram tôfojem nîndinasi ye.

Kîdik. Ju kîdik ti âsidi ye. Kîdik ti ganii tîndinasi wî kulleje hille taña mbo madari nîña mbo ye. Hâgudu tiro baraŋga mbo yoŋ jikjike mbo yoŋ rôcu nîbu injiŋe ye.

Ôrndok. Ju ôrndok ti gani libisim âgu dortolo ababak nayo kûllaŋ kimir nîndinasi ye, ti kola ye. Hâgudu kû jijirgim âsidi lo kûnu jîsa ye. Hâgudu kosi du dûni mûgulaa tene.

Jôrbo. Ju jôrbo ti kola ye. Hâgudu joo dûmmo na cukanŋi lo uji mana dortola ye. Hâgudu kuro cukanŋi lo ânunduluŋko dûngu tene, kana ta du juce tuu nîña molo ndûkume ye. Tiŋari-ken lâmu niŋarigi lo îjar koy tecece.

Olo. Ju olo ti kola lo kûnu jîsa ye. Hâgudu kasejem âgu ababak dilaŋu sereko kûllaŋ nîndinasi ye, olo ti nduŋuriya taña juce tuu nîña molo but ye. Kanŋi filta tîndisaŋan kooy kûrtisin kulu naŋu kûlo nige gi ye.

Toŋoya. Ju toŋoya ti kôŋgi lo taŋim dole nîndinasi ye. Hâgudu kimiŋ tuŋanti yan sur ganim

mo âgu kûllaṅ kimiṅ nuṅe ye. Hâgudu ti taṅi tinda gim nîyembo nûtturegiye.

Ûr. Ju ûr ti ôrndok noṅ ninda lo ti koṅgi ye. Hâgudu kosi taṅ sina lo dûni ye. Hâgudu ti gani tîlem kâddur nîndinasi ye. Âgu îni wârikiṅ kâddur nene gi lo elekta koy kâddur nene gi ye. Âgu înu kûllo gayi-ken kooy koffol nârcawi ye.

Tiṅgiṅgi. Ju tiṅgiṅgi ti kôṅgi lo kano tilli lo kosi sina ye. Hâgudu ti nîyembo acuwa ye, isa mamun mo tisanan koy nîyembo nûye ye. Hâgudu ti juce tuu wî tîbinan kîchachin luy ninjiṅe ye.

Âtim kotok (konja). Ju âtim kotok ti sibina lo kola ye. Erim âguu nulle ye. Hâgudu âgu ta gu dilaṅu de nûlle ye.

Bobo. Ju bobo ti kôṅgi lo toṅoya mbo nûṅe ye, hâgudu ti babijem de nîndinasi ye.

Erere. Ju erere ira gi ti kola lo jesa mbo dûni ser-serta nene gi ye. Hâgudu ti hillem nîndinasinda ye, hâgudu ṅariya to du juce tuu wî molo niṅari gi ye.

Dabiyana. Ju dabiyana ti âsidi ye. Kura ta du siṅaa nenenda ye. Hâgudu ganii îndinasi wî du ganii

wari-wari mo de ye. Hâgudu âguu îniņa du dortolaa lo wâsiyee ye, hâgudu gani tîlem kâddur nîndinasi ye, yagu i sene sereme tûka-gim de kâddur nînjari ye. Hâgudu i in niņarinda ye.

Tûņguret. Ju tûņguret ti kôņgi lo sîņgeem dole nîndinasi ye. Hâgudu kuram du siņaa kâddur nene gi ye. Hâgudu ñêti to du kurcaa mbo gindaa mbo ôrom dole ndon-kodo kekeņo niņa ye. Kusaņko nôri ye.

Nditikili. Ju nditikili ti furngi lo ganii babije nîņam de nîndinasi ye. Hâgudu jucem ti de sibiraye.

Gireņikar

Côlolo. Gireņi cōlolo ti kasejem nîndinasi ye, hâgudu ti âbunati lo kura ta nîyembo cukaņgi ye.

Fatime. Gireņi fatime ti kola lo jîsa sîr-sîrta nene gi lo kûņu jîsa lo nîyembo nomoņe ye. Ti ka wo koy kallo nurakenda ye.

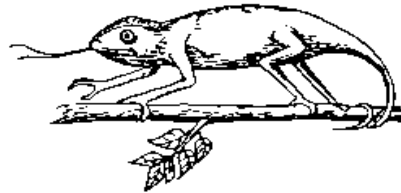
Gâsalŋgi. Gireni gâsalŋgi ti kôŋgi lo jîsa tâbak-tâbakta nene gi lo ti ŋût-ŋût lo nîchari gi ye, hâgudu ti kusaŋko nîyembo niyenise ye. Hâgudu ti nîyembo bîye ye, kaŋgu tîchan ndû ta tinda ili noŋ de nûno nûsunji ye.

Kudurngula. Gireni kudurngula ti kûjo furngi lo ndû to kôŋgi lo hâgudu kura ta du jîsa noŋ furngi noŋ dûtom kûrkuma ye, hâgudu ti tinda-ken kûjo ŋînnak-ŋînnak ke nîndinasi ye.

Ŋara. Gireni ŋara ti kudurngula ta mûco lo ti kôŋgi lo reŋi lo kudurngula molo sabinaye.

Taraŋgi ta da. Gireni taraŋgi ta da ti kola lo kamii nîyembo furngi ye, hâgudu ti âwirtam de lûne nîndinasi ye, hâgudu ti tinda-ken gelmenu njaro nîndinasi ye.

Lira. Lira ti gani tinda gu nûkasi ye, hâgudu ti hâbuto tinanto tîkalan gelmendi mbo de kîbin nar niŋa ye.

Hâgudu ti hâbuto tîkaltiyani fît nigenda lo kosii mimirit de ke gani tinnde-gu nanjaŋ nesere ye.

Fatarņje

Abotoyo.

Fatarņgi abotoyo ti kôņgi lo waram ôrojem de nîndinasi ye. Hâgudu ti kedem tuduntiyān gani mo sur âgu kûllaņ kedem

nuduki ye.

Âbarņgāņgi. Fatarņgi âbarņgāņgi ti abotoyo ta kamba ye.

Kobororo. Fatarņgi kobororo ti fatarņjem ti de sina ye. Hâgudu ti waral elme mbo nûņe ye.

Fatarņgi saa nî (Waral elme). Fatarņgi saa nî ti ruņi lo suba jîsa mbo rayni mbo nene gi ye. Hâgudu kûdom de nîndinasi ye fatarņjem ti de fayt kâddi ye hâgudu nîyembo niņari gi ye.

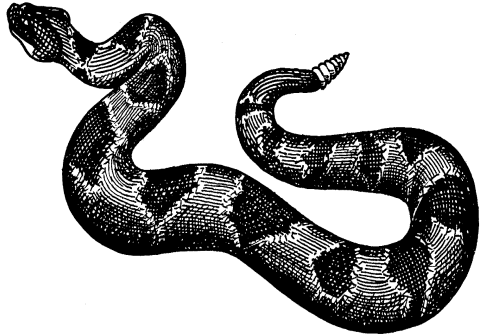
Taraņ

Adiņorņor (Doso). Taraņgi adiņorņor ti ray-ray ninda lo, saa âturun taņa mbo nûņe lo kodo suba reņ-reņta nomoņe nene gi ye. Hâgudu ti taraņgi

ye, yagu gireni mbo nûne lo, joo as nene giye.

Bacha. Taraᅇgi bacha ti dûᅇgi lo cukaᅇgi lo mûgula ye. Hâgudu gûre tira-ken kotu dole lamin kûjo fâᅇgaᅇni kû îᅇjer njirrit-ken kosim ka wo noyke ye. Hâgudu ti nîchari gi ye.

Choya. Taraᅇgi choya ti kôᅇgi lo ruᅇni lo celcela lo nîchari gi ye. Hâgudu lôra ta gi du ndû to de rîkiri nôri ye. In ken mirsi taᅇa tôri gi noᅇ de uri ye.

Gânjife. Taraᅇgi gânjife ti mûgula lo dûrtula lo kuro mûmude ye. Hâgudu ti kanam lirra lo waᅇaᅇndan taraᅇ tuu wî noᅇ celcelo nîcharinda ye. Yagu ti kâciᅇ taᅇa nânjafirna yen kano cecelo tûtturenda ye. Yagun îrijim wasi kurnaᅇ ganu tîbinan, ti mûkul râcadari wasu necece ye.

Goromi. Taraᅇgi goromi ti kaw-kaw ninda lo kotu dûᅇgi lo ndû dortola ye. Hâgudu ti mûkul ka wo nuccume ye gânjife noᅇ. Hâgudu celcelkandim du taraᅇ tuu wî molo nîyembo celcela ye.

Kôroŋ. Taraŋgi kôroŋ ti âsidi lo kûni kanaŋ jîsa ye. Hâgudu ti cukaŋgi lo kûjo tilli lo nîyembo celcela ye. Hâgudu kôroŋ ti kedem tene-ken ndela munje gakindiye. Hâgudu leri tîchuŋ tayawe.

Liŋe. Taraŋgi liŋe ti ruŋi lo cukaŋgi lo nîyembo mûgula ye. Hâgudu taraŋ mo ti de kâddi ye, ti nîcharinda ye. Kaŋgi yoŋ mal toŋ tarko koy niliŋe ye. Hâgudu bara to berjeŋ ken waci ye.

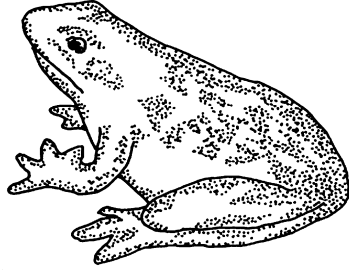
Lûluŋgi. Taraŋgi lûluŋgi ti gani kasejem de lûluŋo niyegiye, giyeya ta gu du kusaŋ kusaŋko de lûluŋo niyegiye. Hâgudu kucice wo du ñerem mbo subbo eleleŋ mbo tarkan kîbu ninjiŋe ye.

Sinti. Taraŋgi sinti ti dûŋgi lo sina lo ndendeŋa ye. Hâgudu taraŋ mo kooy ti de bîye ye. Kaŋgu tîchan saa koy tela taŋende, maldi ta gi nîyembo bîye ye.

Sariŋgi. Taraŋgi sariŋgi ti sibina lo reŋi lo jîsaa mbo âsidiŋ mbo nunjuruna ye. Hâgudu ti nîyembo celcela lo ka wo tîkalan niŋari gi ye.

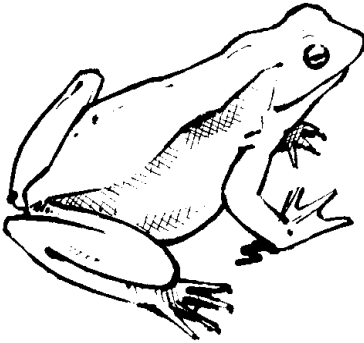
Ambukul

Ambirtiti. Ambukula ambirtiti ti ambukul mo ti de sibina ye, hâgudu gani tinda gi mbo de nûne lo tîndinasi.

Âmburcucuŋgi.

Ambukula âmburcucuŋgi ti

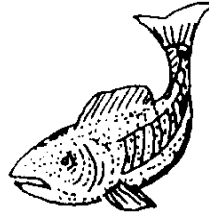
kôŋgi lo ambukul mo ti de mûgula ye, hâgudu ti rad mo kodo ken fi nîndinasi ye, hâgudu ti lôra to “fûrututuk fûrututuk” in ru nôri ye.

Dôyok. Ambukula dôyok ti kôŋgi lo mûgula ye, hâgudu lôra taŋa koy ambukul tuu wî molo mûgulo nôri ye.

Kajirke. Ambukula kajirke ti kôŋgi lo joo cukaŋgi lo kano tilli lo ambukul tuu wî molo nâmi ye. Hâgudu ti borom nimisire ye.

Marajje. Ambukula marajje ti rayŋgi lo kosi mûgula ye. Hâgudu joo koy ambukul tuu wî molo cukaŋgi ye, hâgudu sefim koy sâsi basalta nîŋam tîndinasi.

Kûño

Âsolombo. Kûño âsolombo ti kâw-kâw ninda lo furuta ye. Hâgudu ti kano sona ye.

Bûta kîrima. Kûño bûta kîrima tiro îbinan ka wo ndû nda nayawe ye, hâgudu ti jîs-jîs nindaye.

Dow. Kûño dow ti fânğanî lo dûngi lo kûnu jîs-jîs ninda lo furuta ye, ârcii nenenda ye.

Fûr-fûr. Kûño fûr-fûr ti fânğanî lo kano ndûkume lo kûm circiro ârcii nene gu nene gi ye. Hâgudu ti âwundi-âwundi ninda lo ndû ta kooy kuburkuṅ mbo nôrocirna ye.

Gelen. Kûño gelen ti dûngi lo ray-ray ninda lo mbûmbuta lo mûgula ye, hâgudu kûjo ta fânğanî lo sawarinta cîw! in nene gi ye. Hâgudu kûm du circiro nene gi ye, hâgudu tiro gîbinan koy furuta ye, hâgudu kamii taṅam ârcii sina mbara tene, îbinan tuchuri.

Gîrich. Kûño gîrich ti barta mbo muhitta mbo de nîndinasi ye, ti âsidi lo kûnu jîsa ye, kûm ârcu ndîl in nene gi ye, hâgudu ti safinaṅ mbo markubaṅ

mbo niye wo kîbik ke ka wo niña ye.

Gerger. Kûño gerger ti sina lo kodo jîsa lo kûjo donji ye, hâgudu ti koy ârcii ngôkok non de nene gi ye.

Juce-juce. Kûño juce-juce ti ndûm kâddi lo kano ololoji ye.

Minjilliño. Kûño minjilliño ti kôngi lo mûgula lo kano ololoji ye, hâgudu ti kâciñ nene gi ye.

Njîrimi. Kûño njîrimi ti kûdoo mbo radta mbo de nîndinasi ye, hâgudu ti dûngi lo cukanji ye, hâgudu sawarinta koy cîw! in nene gi ye, hâgudu kâciñ nene gi ye, saa molo ondoran tiro rîn kuburkuñ ndîñ-kodo inaye.

Ngôkok. Kûño ngôkok ti âsidi lo ârcii mbara kamiim nene gi lo hâgudu kûm tîlo nene gi lo kanju tochan, mâlanjari-kodo “ngig-ngig” in ru nôri ye.

Salame. Kûño salame ti kûñoom ti de kâddi ye, ti kanju saam tarkan koy sule tîndinjari.

Selle-selle. Kûño selle-selle ti jîs-jîs ninda lo furuta lo kûñoom ti de nomone ye.